

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

LANG TÜNDE

**Római villagazdaságok fürdői a Közép-Duna-vidéki
tartományokban**

Tézisek

Interdiszciplináris Doktori Iskola

Ókortörténet Doktori Program

Vezetője: Prof. dr. Grüll Tibor MTA doktora

Opponensek: Dr. Fazekas Ferenc egyetemi adjunktus, tanszékvezető-helyettes

Dr. Beszédes József egyetemi docens, tanszékvezető

Témavezető: Dr. habil. Nagy Levente tanszékvezető egyetemi docens

1. A disszertáció témája és célkitűzései

A disszertáció a római villagazdaságok fürdőit tárgyalja a Közép-Duna-vidéki tartományokban. Középpontjában a villafürdők teljes körű tipológia és kronológia feldolgozása áll, vizsgálva Noricum, Pannonia, Moesia Superior és analógiaként Moesia Inferior tartományokat. A kutatás a Kr.u. 1. századtól a 4. századig vizsgálja a villafürdőket. A disszertációban vizsgált római villafürdők a következő típusokba sorolhatók: soros, tömbös, gyűrűs típus.

A vizsgált tartományokban még nem született egy egységes összefoglalás a villafürdőkről. Noricum tartomány fürdőit Gudrun Wlach dolgozta fel az 1980-as években írott disszertációjában, itt újabban geofizikai kutatásokra hagyatkozhatunk. Pannoniára vonatkozóan 1964-ben B. Thomas Edit monográfiájában tárgyalta a villafürdőket is és Bíró Mária 1974-ben írt egy cikket a villafürdőkről. A 2010-es években a kutatás Szabó Máté légirégészeti vizsgálataival folytatódott, ám ezekkel kapcsolatban kevés volt a régészeti ásatás, így pontosabb kronológiai meghatározásuk nehéz. Moesia Superior tartományban csak a késő római villagazdaságokra vonatkozóan készült disszertáció, ez azonban kevés információt tartalmaz a villafürdőkről. Moesia Inferior tartományban néhány cikk született a villafürdőkről.

2. A disszertáció felépítése, módszertana

A disszertáció első fejezete a Bevezetés, amiben a disszertáció célkitűzéseit és módszertanát ismertetem. A disszertációban Noricum, Pannonia, Moesia Superior és analógiaként Moesia Inferior tartományok területéről vizsgáltam villafürdőket. A disszertációm két kötetből áll: az I. kötetben a szöveg kapott helyet, míg a II. kötetben a katalógus. A katalógusban diagram, alaprajzok és képek szerepelnek. A bevezetés után Noricum, Pannonia, Moesia Superior és Moesia Inferior tartományok földrajzi vázlata következik. Az első fejezetben ismertetem még a római fürdők helyiségeit és tipológiáját, analógiákat, villatulajdonosokat és epigráfiai adatokat a római villafürdőkre vonatkozóan. A II. fejezetben tárgyalom a noricumi villafürdőket, kitekintve a kutatástörténetre, majd a mai Bajorország és Ausztria területén található villafürdőket ismertetem. Ezután következnek azok a noricumi villafürdők, melyek kérdésesek és melyekről kevés ismerettel rendelkezünk. A villafürdők bemutatását követi A noricumi villafürdők kutatásának összefoglalása, új perspektívák. Ezután az eredmények összefoglalása következik. Majd a disszertáció a noricumi villafürdők tipológiai-kronológiai jellegzetességeivel folytatódik tovább. Ezután a vizsgált noricumi villafürdők tulajdonosi körének elemzése következik. A III. fejezet A

pannoniai villafürdőkről szól és a noricumhoz hasonlóan elemzem a villafürdőket. A IV. fejezetben a moesia superior villafürdőket tárgyalom és az előző két fejezethez hasonlóan elemzem az épületeket. Az V. fejezetben a moesia inferiori és thraciai villafürdőket mutatom be analógiaként és hasonlóan az előző fejezetekhez, elemzem őket. A következő fejezetekben például a fürdők fűtéséhez használt fafajtákat is ismertetem. A X. fejezetben összegzem a disszertációm eredményeit. A XI. fejezetben pedig követi a bibliográfia.

3. A disszertáció eredményei

A dolgozatban feldolgozott 137 villafürdő tipológiai és kronológiai elemzése röviden összefoglalva az alábbi eredményeket hozta.

A villafürdők a soros, tömbös, gyűrűs típusba sorolhatók. A tartományokban a leggyakrabban a soros típusú fürdők fordulnak elő. Noricumban az 1-3. század között, Pannoniában az 1-4. század között, Moesia Superiorban a 2-4. század között és Moesia Inferiorban az 1-4. század között építettek villafürdőket. A villa főépületén belül és kívül is találhatóak fürdők. Összefüggés figyelhető meg a villa tulajdonosai és a fürdő mérete és kialakítása között. A kisebb méretű villafürdőtől egészen a 625/630m²-ig terjed a fürdők nagysága.

Noricum tartományból összesen 49 villafürdőt vizsgáltam. Közöttük vannak olyan épületek, amelyekről csak geofizikai kutatásokkal rendelkezünk információval és vannak olyanok, melyek meghatározása bizonytalan.

A villa főépületén kívül 26 esetben helyezkedik el fürdőépület, míg a villa főépületén belül 6 villafürdő. 17 épület esetében kérdéses, hogy a villa főépületén kívül vagy belül helyezkedett el. A villa főépületén belül elhelyezkedő fürdők építése a Kr.u. 2-3. századra jellemző, de itt már a Kr.u. 1. században is gyakoribb volt, hogy a villák főépületén kívül építettek fürdőket. A villa rusticákhoz tartozó fürdők építése Noricumban a Kr.u. 3. századig tart, ezután már nem építenek újabb fürdőket, hanem a meglévő épületeket használják.

A noricumi villafürdőkre jellemző a soros, tömbös és gyűrűs típus. Van olyan villafürdő, mely több típus jegyeit is magán viseli. A villák főépületein belül is elhelyezkedő fürdők vannak a következő tartományokban: Voralrberg, Salzburg, Oberösterreich, Steiermark, Tirol. Altheim-Weirading esetében egy későbbi építési fázisban a fürdőt a főépülettel összekötötték. A fürdők nagysága a kevésbé kutatott 29,75m²-től egészen a nagy kiterjedésű 588m² nagyságú épületig terjed. A Iuvavum környéki fürdőkre gyakrabban jellemző a soros és a tömbös típus. Ezen épületek esetében feltártak sudatoriumokat is, amelyek a fürdőknek az északi traktusában

helyezkednek el, de gyakran nem a tepidariumokhoz kapcsolódnak, mint ahogy Vitruvius írta. Sudatoriumokat a következő helyeken tártak fel: Altheim-Simetsberg, Loig, Morzg, Pfongau II, Waging am See. Ezek Oberösterreich, Salzburg és a mai Bajorország területén találhatóak. Az alaprajzukat tekintve Waging am See kivételével kör alakúak, tehát az 1. században vagy a 2. század első felében létesültek, míg Waging am See esetében négyzet alakú, mely a 2. század második fele után épülhetett. Altheim-Simetsberg esetében egy különálló sudatoriumról van szó, ami szokatlan, mert a sudatoriumokat is egybe építették a fürdővel. Apodyteriumok a Noricumban feltárt villafürdőknél megfigyelhetőek, de vannak olyan villafürdők, ahol egybe volt építve a frigidarium és az apodyterium. Waging am See esetében az apodyterium a fűtött helyiséggel, vagyis a tepidariummal volt egybeépítve. A helyiségek száma 2 és 18 között mozog.

A tipológiát tekintve Gudrun Wlach, Werner Heinz, Raimund Kastler és Stefan Traxler publikációi az irányadóak. Nincs kifejezetten Noricumra jellemző típus, azonban az elrendezésekben vannak helyi sajátosságok: Kemeting villafürdőjénél jellemző, hogy kettő jobbsarkos helyiség van egy középhelyiséggel, ami Nyugat-Noricumban és Raetia keleti részén gyakori, azonban Gudrun Wlach szerint nem fordul elő Pannoniában. Gyakori még a két apszisos helyiség egy középhelyiséggel Mühlhornnál és Thalerhofnál. A következő fürdőknél a frigidarium, a tepidarium és a caldarium sorban követik egymást, azonban az apodyterium más irányban van: Engelhof, Mühlhorn és Kemeting. A villafürdőknél, melyeket később átépítettek jellemző az oktagonális átrium és kettő patkóalakú medence. A noricum-pannoniai területeken déli irányban helyezték el a fürdőket. Azonban néhány esetben akadnak kivételek.

A villák és a villafürdők Noricumban az 1-3. század között épültek és a 4. századig használatban voltak. A villafürdők építése a 2. században terjedt el. A disszertáció mellékleteket tartalmazó kötetében diagramon szemléltetem az eredményeket, mely szerint Noricumban a 2. században 13 villafürdő épült. Az 1. századra 4, az 1-2. századra 4, a 2-3. századra 4 és a 3. századra is négy épület keltezhető. 20 villafürdő esetében bizonytalan az építési idő.

Pannoniában összesen 70 villafürdőt vizsgáltam. Ebbe beletartoznak olyan épületek is, melyeket légi régészeti vagy néhány esetben geofizikai kutatással vizsgáltak, és olyan villafürdők is, melyekről kevés információval rendelkezünk és csak a 19. században kutatták őket. Két épület esetében pedig bizonyítható, hogy nem villafürdő, ezeket azért vettem be a katalógusba, mint nem villafürdőket, mert a korábbi kutatás villafürdőnek határozta meg őket. A villafürdők közül összesen 33 épület helyezkedett el a villa főépületén kívül, 22 épület a villa főépületén belül, a többi villafürdő, azaz 14 épület elhelyezkedése pedig nem meghatározható. Pannonia provinciában is kimutatható, hogy a villa főépületén belül elhelyezkedő fürdők

inkább a korai időszakban épültek, tehát a Kr.u. 1-2. században voltak jellemzőek. Néhány, a villa főépületén belül elhelyezkedő épület későbbi, tehát a Kr.u. 3. vagy 4. században épült.

A Fertő-tó környékén, a mai Ausztria területén található fürdőkre jellemző, hogy a villák az 1. vagy a 2. században épültek. Az 1. században épült a parndorfi és a bruckneudorfi villa. A 2. században épült Eisenstadt és Winden am See villája. A 2-3. század folyamán épült Purbach villája. Donnerskirchen, Parndorf, Eisenstadt villáit a 4. századig használhatták. Parndorf esetében az 5. századi használatra is vannak nyomok. A helyiségeket tekintve a donnerskircheni és purbachi épületek kisebb fürdők voltak, 3 vagy 4 helyiséggel rendelkeztek. Parndorf villafürdője nagyobb volt, 6 helyiséggel rendelkezett, de ezt a méretet a helyiségek megkettőzésével érték el. A méreteket tekintve Parndorf villafürdője 456m² volt, míg Eisenstadt 100-140m² nagyságú volt. A donnerskircheni, az eisenstadti és a purbachi fürdők a villa épületén belül helyezkedtek el, míg a parndorfi a villa épületén kívül. Donnerskirchen, Parndorf, Winden am See és Purbach villáiban egy fürdő volt, míg Eisenstadt villájában kettő.

A Fertő-tó magyarországi oldalán, Győr-Moson-Sopron megyében, Északkelet-Pannoniában, hat villafürdőt ismerünk, ebből négyről rendelkezünk bővebb információval. Mosonszentpéter villafürdője öt, Lázi-Kövecses villafürdője két, Böny-Gulya-rét három és Újrónafő-Újtörés négy helyiséggel rendelkezett. Lázi-Kövecses és Mosonszentpéter fürdője soros típusú volt. Mind a négy fürdő a villagazdaságon kívül helyezkedett el és mind a négy villa egy fürdővel rendelkezett. A mosonszentpéteri villafürdő nagysága 25,4m².

A további Északkelet-pannoniai villafürdők közül öt helyiséggel rendelkezett Dorog-Hosszúrétek fürdője és 7 helyiséggel Tokod, Altáró-Erzsébet-akna fürdője. Dorog és Tokod villáit a 2. században létesítették, de a fürdőket a 4. században építették. Tokodon a X. számú fürdőt az 1. században létesítették. Pomáz-Lugi-dűlő és Szentendre villáit a 3. században létesítették. Budakalász-Dolina és Páty-Főkút alja villái a 2-3. század során épültek. A dorogi, a tokodi és a szentendrei villákat a 4. századig használták, a budakalászi a 4-5. század közti időszakig. A tokodi villafürdő 253m² nagyságú és a budakalászi 270m² nagyságú. A dorogi, a pomázi, a szentendrei és a budakalászi villafürdők az épületen belül helyezkedtek el, míg a tokodi az épületen kívül. Tokodon két fürdő volt, Dorogon, Pomázon, Szentendrén és Budakalászon egy.

Az Aquincum környéki villafürdők közül négy helyiséggel rendelkezett a csúcshegyi II. számú villa fürdője, 3-4 helyiséggel rendelkezett a testvérhegyi villa fürdője és két helyiséggel rendelkezett a Kaszás-dűlő – Csikós utcai villa fürdője. A csúcshegyi II. számú villát a 3. században, a testvérhegyi és a Kaszás-dűlői villákat a 2. században létesítették és a Kaszás-

dűlői a 4. századig használatban volt. A csúcshegyi II. és I. villákat, a békásmegyeri és a Kaszásdűlői villákat a 4. századig használták, a testvérhegyi villa a 3-4. század fordulójáig volt használatban. A méreteit csak a csúcshegyi II. számú villafürdőnek ismerjük, ez 100-140m² nagyságú lehetett. A csúcshegyi II., a csúcshegyi I., a testvérhegyi, a békásmegyeri és a Kaszásdűlői villafürdők a villán belül helyezkedtek el. A csúcshegyi II. és I. számú villánál, a testvérhegyinél és a békásmegyeri villánál egy fürdő volt, Kaszásdűlőnél feltételezhetően kettő.

A Balaton-felvidéki fürdők közül a balatongyöröki, a fehérvárcsurgói, a vértésacsai és a kapospulai villafürdők is 5 helyiséggel rendelkeztek. A balácai II. számú fürdő a korábbi kutatások szerint 14, majd az újabb kutatások szerint 22 helyiséggel rendelkezett. 3-4 helyiséggel rendelkeztek Örvényes-Hosszú-rétek, Gyulafirátót-Pogánytelek villafürdői. Három helyiséggel rendelkeztek Balatonfüred, Bakonycserpuszta, Vértésboglár-Kender-földek és Hévíz-Egregy villafürdői. Két helyiséggel rendelkeztek Vértésboglár-Nagy-rét és Aszófő-Kövesd villafürdői. A balatonfüredi villa fürdője a 3-4. század között épült. Örvényes-Hosszú-rétek villáját a 2. században létesítették, de a villa egyes részei már az 1. században léteztek, az I. számú épület 2. századi, a fürdőt a 2. században vagy a 3. század elején építették. Gyulafirátót-Pogányteleken a fürdőt a 2. században vagy a 3. század elején építették, a római villa az 1-4. század között volt használatban. Bakonycserpuszta fürdőjét a 3-4. században létesítették. Tác villafürdőjét a 3-4. században létesítették. Hévíz-Egregy villáját az 1. században létesítették. A Balatonakaliban található villa a 2. században épült, a balácai II. számú fürdő a 2. század elején és a balatongyöröki villafürdő a 3. században épült. Mindhárom villát a 4. századig használták. Örvényes-Hosszú-rétek villája is a 4. századig volt használatban. Hévíz-Egregy villája az 5. századig volt használatban. Szentkirályszabadja-Rom-kút villája a 4. századig volt használatban. Fehérvárcsurgó, Pörösök villája a 4-5. században volt használatban. Az örvényesi és a vértésacsai soros típusú fürdők, a balácai véleményem szerint tömbös típusú. A balatongyöröki fürdő 95m² nagyságú, a kádártai 100-140m², és a balácai II. számú fürdő 500m² nagyságú volt. A balatongyöröki fürdő a villa főépületén kívül helyezkedett el, a villa főépületétől délkeletre, a balácai II. számú fürdő a villa épületén belül, az I. számú főépülettől északkeleti irányban állt, míg a XVII. számú a villa főépületén kívül helyezkedett el. A balatonfüredi, az aszófői, a bakonycserpusztai, a fehérvárcsurgói, a vértésacsai, a Vértésboglár-Kender-földek, Vértésboglár-Nagy-rét és a Kapospula-Alsóhetény villafürdői a villa főépületén kívül helyezkedtek el. Kádárta, Tác-Gorsium és Hévíz-Egregy villafürdői a villa főépületén belül álltak.

A baranyai villafürdők közül 5 helyiséggel rendelkezett a kővágószőlősi, 15 helyiséggel a nagyharsányi, 9 helyiséggel a bakonyai, a cserdi fürdők közül a 3. számú épület 6-7 és a 4. számú 8 helyiséggel rendelkezett és 5 helyiséggel a szederkényi. A Komló-Mecsekjánosi villa a 2-3. század között épült, a pécs-nagyárpádi a 2. században vagy a 4. században. A Mecsekjánosi villát a 4. századig használták, a nagyharsányi fürdőt a 4. században használták. A kővágószőlősi villát az ásató Hadrianus-korára, vagyis a 2. századra keltezte. A nagyharsányi fürdő soros típusú, a bakonyai és a cserdi 3. számú fürdő tömbös típusú és a 4. számút sorosnak határoztam meg.

A mai Horvátország és Szlovénia területén található villafürdők közül az 1-2. században épült Mošnje területén található villafürdő. A Mošnje területén található villafürdőt a 4. századig használták. A 2-3. században épült a Donja Glavnicában található villafürdő és a 4. századig használták. A Šmarje – Prištova területén található villafürdő 5 helyiséggel rendelkezett és a Mošnje-ban található villafürdő három helyiséggel. A Mošnje területén, Šmarje-Grobelcé-ben és a Šmarje – Prištová-ban található fürdők soros típusúak és az épületen belül helyezkedtek el, mint a Mošnje-ban található villafürdő is. A Šmarje – Prištová-ban található fürdő 130m² nagyságú.

Bíró Mária tipológiáját a következőképpen aktualizáltam: a Bíró Mária által I. csoportba sorolt fürdőket a soros csoportba soroltam. A II. és a III. csoportba sorolt fürdőket szintén soros típusúnak határoztam meg. A IV. csoportba sorolt fürdőket tömbös típusúnak határoztam meg, melyről az alaprajz a mellékletben szerepel.

Dél-Pannoniában, a mai Szerbia és a Szerémség területén a következő villa rusticák találhatóak: Beočin-Dumbovo (Belcsény), Hrtkovci (Herkóca) és Sasinci (Sasinc), melyeket az 1-2. században létesítettek. Beočin-Dumbovo esetében először egy vicussal kell számolni, majd később lett belőle villa rustica. Ezeknél, azonban nem ismert a villafürdő. Sirmium és Bassianae környékén több villa található, melyek az 1-2. századtól egészen a 4. századig épültek. A Beočin-Dumbovo-nál található villához a 4. században őrtornyot építettek. Innen a 4. századra keltezhető kerámiák kerültek elő. Sasinci településén a vicus a Flavius-korszakra datálható, a villa rustica pedig a 3-4. századra.

A mai Szerbia területéről összesen 38-40 fürdő ismert beleértve a dél-pannoniai területet is, melyekben vannak köz-katonai és magánfürdők is. A tartomány területéről 8 villafürdőt vizsgáltam. A kronológiát tekintve a villafürdők építése a késő római korban volt jellemző. A villafürdők többsége a 4. században épült, Bace, Čačak és Guberevac-Pruten villafürdői a 3-4. század között épülhettek. Csak Lisovič villafürdője esetén feltételezhető, hogy akár a 2. században is épülhetett, azonban itt sem zárható ki a 3-4. századi datálás. Az is érdekes, hogy

csak ez egy fürdő helyezkedett el a villa főépületén belül Moesia Superiorban. Ebben a tartományban is az volt a jellemző, hogy a villa főépületén belül elhelyezkedő fürdők a korábbi időszakban, vagyis itt a 2. században épülhetett.

A Moesia Superior területén található villafürdők a soros, párhuzamos soros típusba tartoznak. Hat villafürdőt én soroltam a soros típusba és a további két párhuzamos soros típusú fürdőt szintén a soros típusba soroltam. Moesia Superior területén több késő római villa rustica található, azonban kevésnek ismerjük a villafürdőjét. Nagyságukat tekintve a kisebb, egyszerűbb méretűtől a nagy kiterjedésűig terjed. Mediana I esetében palaestrát is feltártak, mely elsősorban a köz-és katonai fürdőkre jellemző. Ez a helyiség is bizonyítja, hogy császári tulajdonban lehetett.

Pannonia és a mai Szerbia északi része a Közép-és az Alsó-Duna-völgyéhez tartozott. Ezekben a tartományokban a Duna és a Száva folyók játszottak fontos szerepet, illetve Moesia Superiorban a Morava és a Vardar folyók. A tartományok 1. századi meghódítása után kialakultak a vidéki települések, a vicusok és a villa rusticák. A Macva és a Drina völgye jó termőtalajt biztosított a mezőgazdaság folytatásához. Kusanje villájánál éremkincsleletet találtak, ami III. Gordianustól Carinusig terjed. Bela Crkva településen a villánál ezüst ékszerek, edények és érmek kerültek elő, az érmek Nerotól Commodusig tartanak, ezért azt feltételezik, hogy a 2. század közepén épülhetett a villa. A Macva területén a legtöbb villa a 3-4. századra datálható.

Moesia Superior fővárosának, a Viminacium környéki villáknak a történetéről keveset tudunk. Viminacium Kr.u. 117-ben kapta meg a municipium rangot és a Kr.u. 239-ben a colonia rangot. Viminacium városa körül legiotábor is volt, a villa rusticák a város és a legiotábor közelében helyezkednek el, például Rudine, Livade kod cuprije, Burdelj, Na Kamenju, Stig. 2013-ban Nad Klepeckom területén egy nagy villakomplexumot tártak fel, 80x31,5 métert kutattak belőle és legalább 24 helyiséggel rendelkezett. Ez az eddig ismert legnagyobb villa rustica Viminacium területén.

Singidunum területén 2 villafürdő található, Lisović és Guberevac-Pruten, vagyis Kosmaj. Három villafürdő található Nyugat-Szerbiában: Anina, vagyis Lajkovac, Beljina és Čačak. Dél-Szerbiában pedig Mediana, Zujince és Bace található.

A villafürdők nagysága a kisebb 99m²-től egészen a nagyobb 625/630m² kiterjedésű épületig terjed.

Moesia Inferior területén mintegy 30 villa rustica feltárására került sor. Azonban ezekből csak kevésnek kutatták a villafürdőjét. A kutatott példák földrajzilag hegyes és vizekben gazdag területek környékén helyezkednek el. Moesia Inferior és Thracia területén

összesen 10 villafürdőt vizsgáltam. A kronológiát tekintve a villafürdők az 1-4. század között épültek. Azonban a villafürdők építése és elterjedése a 2. századra, a 2-3. századra és a 2-4. századra volt jellemző.

A Moesia Inferior területén lévő villafürdők az egyszerűbb soros típusba tartoznak. A villafürdők közül kilenc épületet én soroltam be a soros típusba és a Villa Armira is a soros típusba sorolható, mint ahogy azt korábban meghatározták. Véleményem szerint ezek az épületek az egyszerűbb soros típusba sorolhatók. A villafürdők közül kiemelendő Urovene fürdője, ahol az apodyterium és a frigidarium egy helyiségben álltak, illetve a caldarium, ami a vitruviusi előírásokkal ellentétben északi irányban helyezkedik el.

A fürdők helyiségeinek száma három és hét között mozog. Ezek az épületek egy, kettő vagy három apszissal rendelkeztek.

Hét esetben a fürdő a villa főépületén kívül helyezkedik el és három esetben található a villa főépületén belül. Ebben hasonlóság mutatkozik Pannonia provinciával, mert ugyan ott is nagyobb a villa főépületén kívül elhelyezkedő fürdők aránya, de található a villa főépületén belül is fürdők. Az is elkülöníthető, hogy a villa főépületén belül elhelyezkedő fürdők építése inkább a korai időszakban, vagyis a Kr.u. 1-2. században volt jellemző. A méretekről sajnos nem rendelkezünk információval. A villák három csoportba sorolhatók: az 1. csoportba, melyek nem rendelkeznek főépülettel, 2. csoportba, melyek rendelkeznek főépülettel és a 3. csoportba a nagyobb villakomplexumok sorolhatók. Szófia környékén például fél tucat villa rustica ismert. A villák főépületén kívül elhelyezkedő fürdők közül a Montana II.1 és Montana II.2 a horreumhoz, míg az uroveni az istállóhoz csatlakozik.

Válogatott irodalomjegyzék:

- Alföldy 1959** Alföldy Géza: Municipális középirtokok Aquincum környékén. Antik Tanulmányok 6 (1959) 19-30.
- Alföldy 1974** Alföldy, Géza: Noricum. London – Boston, 1974.
- Alföldy 2004** Alföldy, Géza: Die Inschriften des Hügelgrabes von Baláca. Balácai Közlemények 8 (2004) 23-122.
- Amphaeris – Henig 2022** Amphaeris, Jenny – Henig, Martin: If Swimming Was Not a Serious Activity for the Greeks and Romans, They Would Not Have Had Swimming Pools. In: Henig, Martin – Lundock, Jason (eds.): Water in the Roman world. Engineering, trade, religion and daily life. Archeopress Roman Archeology 91. Summerton-Oxford, 2022. 53-76.
- Anderkó 2008** Anderkó Krisztián: Kutatások a Testvérhegy keleti előterében. Aquincumi Füzetek 14 (2008) 105-118.
- Andreeva 2015** Andreeva, Petya: The Roman villa in Chatalka site. In: The Roman villa in Chatalka site. The wealth of a Thracian aristocrat. Exhibition. Sofia National Museum of Archaeology May 22-September 10, 2015. 11-15.
- Antonovna 1977** Antonovna, Vera: Madara. Szófia, 1977.
- Aszt 2011** Aszt Ágnes: Ad Flexum környékének régészeti adattára. Arrabona 1 49 (2011) 15.
- Beszédes 2020** Beszédes József: Római kori sírkövek Carnuntumból és városi territoriumáról. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia.

- Budapesti Történeti Múzeum. Budapest, 2020.
- Bíró 1974** Bíró, Mária: Roman villas in Pannonia. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 26 (1974) 23-57.
- Bjelić 2020** Bjelić, Igor: Block-type military balneum in Timacum Minus. Its spatial arrangement, social impacts, and architectural analogies. *Starinar* 70 (2020) 145-172.
- Black 1994** Black, E. W.: Villa-Owners: Romano-British Gentlemen and Officers. *Britannia* 25 (1994) 99-110.
- Bodel 1997** Bodel, J.: Monumental Villas and Villa Monuments. *Journal of Roman Archaeology* 10 (1997) 5-35.
- Brödner 1977** Brödner, Erika: Zur Entwicklungsgeschichte des Bades. *Antike Welt* 4 (1977) 47-57.
- Brödner 1983** Brödner, Erika: Klimatechnik in römischen Bauten. Heizung in römischer Architektur. Berichte zum 3. Augster Symposium 1980. *Jahresberichte aus Augst und Kaiseraugst* 3 (1983) 157-175.
- Brödner 2011** Brödner, Erika: Die römische Thermen und das antike Badewesen. Darmstadt, 2011.
- B. Thomas 1961** B. Thomas Edit: Rómaikori villák a Balatonvidéken. *Műemlékeink*. Budapest, 1961.
- B. Thomas 1964** B. Thomas, Edit: Römische Villen in Pannonien. Budapest, 1964.

- B. Thomas 1969** B. Thomas Edit: Újabb rómaikori kutatások a Balaton-felvidéken. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 8 (1969) 141-145.
- Burger 1968** Burger Alice: Római kori villa maradványai Komló határában. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1967 (1968) 61-68.
- Burger 1987** Sz. Burger Alice: The Roman Villa and Mausoleum at Kővágószőlős, near Pécs (Sopiana), Excavations 1977-1982. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 30-31 (1985-1986) [1987] 65-228.
- Caracuta – Fiorentino 2011** Caracuta, Valentina – Fiorentino, Girolamo: Wood for fuel in Roman hypocaust baths: new data of the Late Roman villa of Faragola (SE Italy). Saguntum Extra (2011) 167-168.
- Csapláros – Hinker – Lamm – Marko 2012** Csapláros Andrea – Hinker, Christoph – Lamm, Susanne – Marko, Patrick: A Grazi-medence a római korban a legújabb ásatások és leletfeldolgozások tükrében. In: Bíró Szilvia – Vámos Péter (szerk.): Firkák II. Fiatal Római Koros Kutatók II. Konferenciakötete. Visegrád-Komárom, 2012. 269-284.
- de Haan 2010** de Haan, Nathalie: Römische Privatbäder: Entwicklung, Verbreitung, Struktur und sozialer Status. Frankfurt-Berlin, 2010.
- DeLaine 1999** DeLaine, Janet: Bathing and Society. In: DeLaine, Janet – Johnston D.E. (eds.): Roman baths and bathing: Proceedings of the First International Conference on Roman

- Baths Held at Bath, England, 30 March – 4 April 1992. *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series* 37 (1999) 7-16.
- Deru 1994** Deru, X.: Les bains publics et domestiques dans la cité des Tongres. *Documents d'Archéologie Régionale* 4 (1994) 5-63.
- Dimitrov 2017** Dimitrov, Zdravko: Late Roman villa near the village of Mourssalevo, Kocherinovo Municipality, the Valley of Struma River. In: Rakocija, Miša (ed.): *Niš i Vizantija – Niš and Byzantium. Fifteenth international symposium, Niš, 3-5. June. The collection of scientific works* 15. 2017. 73-88.
- Dimitrov 2018** Dimitrov, Zdravko: The complex of villa rustica Near Blagoevgrad, Bulgaria – Archaeology, Possible Reconstructions and Some Ideas Using New Technologies. *International Conference on Cultural Heritage and New Technologies* 23 (2018) 1-16.
- Dinchev 1997** Dinchev, Ventzislav: Roman villas in the present-day Bulgarian lands. Szófia, 1997.
- Dinchev 2015** Dinchev, Ventzislav: Roman villas in modern Bulgarian territory. In: Andreeva, Petya (ed.): *The Roman villa in Chatalka site. The wealth of a Thracian aristocrat. Exhibition. Sofia National Museum of Archaeology* May 22-September 10, 2015. 5-9.

- Dodt 2003** Dodt, Michael: Die Thermen von Zülpich und die römischen Badeanlagen der Provinz Germania inferior. Dissertation, Bonn, 2003.
- Dodt 2005** Dodt, Michael: Römische Badeanlagen in der Provinz Germania inferior: Ein Beitrag zum Leben in einer römischen Grenzprovinz. In: Visy, Zsolt (ed.): Limes XIX: Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies Held in Pécs, Hungary. University of Pécs. Pécs, 2005. 857-870.
- Dodt 2006** Dodt, Michael: Bäder römischer Villen in Niedergermanien im Lichte neuer Ausgrabungen im rheinische Braunkohlerevier. Bonner Jahrbücher 206 (2006) 63-85.
- Dodt 2007** Dodt, Michael: Römische Badeanlagen in Niedergermanien. Eine Verbreitungskarte zum aktuellen Forschungsstand. Archäologie im Rheinland 2006 (2007) 96-99.
- Dremsizova 1967** Dremsizova-Nelcinova, Cvetana: Madara. Szófia, 1967.
- Dremsizova-Nelcinova – Slokoska 1978** Dremsizova-Nelcinova, Cvetana – Slokoska, L.: Arheologiceski pametnici ot Kjustendilski Okrg. Sofia, 1978.
- Ertel – Kandler 1985** Ertel, Christine – Kandler, Manfred: Bregenz zum Modell von Brigantium. In: Vonbank, Elmar (Hrsg): Das römische Brigantium. Ausstellung des Vorarlberger Landesmuseum Bregenz 124. 1985. 137-145.

Ertel 1991

Ertel, Christine: Die villa suburbana auf dem Steinbühel in Bregenz. In: Swozilek, Helmut (Hrsg): Römische Villa auf dem Steinbühel Bregenz/Brigantium. Vorarlberger Landesmuseum, Bregenz, 1991. 13-18.

Ertel – Palágyi – Redő 1999

Ertel, Christine – Palágyi Sylvia – Redő Ferenc: Corpus Signorum Imperii Romani. Corpus der Skulpturen der Römischen Welt Ungarn VIII. Die Skulpturen des Stadtgebietes von Salla und Mogetiana sowie des Balaton-(Plattensee-) Oberlandes in den Komitaten Zala und Veszprém. Budapest, 1999.

Fagan 1999

Fagan, Garret, G.: Bathing in public in the Roman world. University of Michigan Press. Michigan, 1999.

Fancsalszky 2007

Fancsalszky Gábor (szerk.): Pest megye monográfiája 1/1. A kezdetektől a honfoglalásig. Pest megye régészeti emlékei. Budapest, 2007.

Fehér – Kovács 2003

Fehér Bence – Kovács Péter: Fontes Pannoniae Antiquae I. Korai földrajzi írók – a római hódítás kora. Károli Egyetemi Kiadó. Budapest, 2003.

Feldinger et al. 1981-1982

Feldinger, Eva Maria – Heger, Norbert – Herold, Karl – Jobst, Werner – Moosleitner, Fritz – Thüry E., Günther: Die römische Villa Loig bei Salzburg. Ergebnisse der Grabungen 1979-81 sowie Forschungen von 1815. Sonderdruck aus der Jahresschrift des

- Salzburger Museums C.A. 27-28 (1981-1982) 1-107.
- Feldinger – Hiller – Moosleitner 1991** Feldinger, Eva Maria – Hiller, Stefan – Moosleitner, Fritz: Hof-Elsenwang. Fundberichte aus Österreich 30 (1991) 311.
- Feldinger 1992** Feldinger, Eva Maria: Hof-Elsenwang. Fundberichte aus Österreich 31 (1992) 507-508.
- Feldinger – Tober 2004** Feldinger, Eva Maria – Tober, Barbara: Morzg. Fundberichte aus Österreich 43 (2004) 913-914.
- Firnigl 2012** Firnigl Anett: Római kori villák történeti környezetének vizsgálata a Balatonfelvidéken. Doktori disszertáció. Budapest, 2012.
- Firnigl – Nagy 2018** Firnigl, Anett – Nagy, Miklós: Using colors at the Roman villas of Balaton upland. Óbuda University e-Bulletin 8.2 (2018) 39-46.
- Fischer 2002** Fischer, Thomas: Noricum. Orbis Provinciarum. Philipp von Zabern. Baden-Württemberg – Herrenberg, 2002.
- Fitz 1996** Fitz Jenő: A balácai tumulus feliratai. Balácai Közlemények 4 (1996) 199-236.
- Fülep – Sz. Burger 1979** Fülep Ferenc – Sz. Burger Alice: Baranya megye a római korban. In: Bándi Gábor (szerk.): Baranya megye története az őskortól a honfoglalásig. Baranya monográfia sorozat. Pécs, 1979.

Gabler 1993-1994

Gabler Dénes: A Balatontól északra lévő terület római településtörténetének néhány kérdése. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 19-20 (1993-1994) 149-155.

Gabler 1995

Gabler, Dénes: Die ländliche Besiedlung Oberpannoniens. In: Bender, H. – Wolff, H. (Hrsg.): Die ländliche Besiedlung und Landwirtschaft in den Rhein-Donau-Provinzen des Römischen Reiches. Passauer Universitätsschriften zur Archäologie. Espelkamp, 1995. 377-419.

Galgóczy 1877

Galgóczy Károly: Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája. Történelmi, föld –s természetrajzi, közhatósági, társadalmi, nemzetgazdasági, régi és újkori leírás. Budapest, 1877.

Garády 1936

Garády Sándor: Ásatások az óbudai Leopold-téglagyár mellett. Archeologiai Értesítő 49 (1936) 88-96.

Gassner – Ployer 2018

Gassner, Verena – Ployer, René: Die villa rustica auf dem Haushamer Feld. In: Hauser, Franz – Traxler, Stefan (Hrsg.): Die Römer im Attergau. Kleine Schriften. Zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 1 (2018) 129-148.

Gábor 2005

Gábor Olivér: Suburbanum Sopianarum, and Roman villas around Sopianae. Balácai Közlemények 9 (2005) 413-427.

Genser 1994

Genser, Kurt: Zur Topographie und Chronologie der ländlichen Besiedlung in

- der Provinz Noricum. *Balácai Közlemények* 3 (1994) 270-277.
- Gentili 1961** Gentili, Gino Vinicio: The imperial villa of Piazza Armerina. Guide-books to the museums, galleries and monuments of Italy. Libreria dello stato. Róma, 1961.
- Golubović – Korać 2008** Golubović, Snežana – Korać, Miomir: The Recent Discovery of a Temple complex at Viminacium. *Bollettino di archeologia on line*. Róma, 2008. 33-36.
- Groh – Lindinger – Sedlmayer 2007** Groh, Stefan – Lindinger, Volker – Sedlmayer, Helga: Forschungen zur römischen Villenlandschaft im Territorium von Flavia Solva: Die Villa Rustica von Obergralla. *Schild von Steier* 20 (2007) 219-252.
- Groh – Lindinger – Sedlmayer – Tiefengraber 2008** Groh, Stefan – Lindinger, Volker – Sedlmayer, Helga – Tiefengraber, Georg: Siedlungsarchäologie am Beispiel der Fundplätze Södingberg und Rannersdorf in der Steiermark. *Schild von Steier* 21 (2008) 315-371.
- Groh – Sedlmayer 2022** Groh, Stefan – Sedlmayer, Helga: Villa – Wagen – Wirtschaftswunder. Römische Bruckneudorf. *Archäologie aktuell*. Horn, 2022.
- Gruber 2010** Gruber, Christl: Das Bade- und Wirtschaftsgebäude der Villa Rustica von Hof-Elsenwang bei Salzburg. Diplomarbeit. Graz, 2010.

- Gruber 2013** Gruber, Christl: Das Bade- und das Wirtschaftsgebäude der römischen Villa von Hof-Elsenwang bei Salzburg und ihre Funde. Römische Österreich 36 (2013) 109-191.
- Hajnóczy 1974** Hajnóczy Gyula: Pannónia fürdőépítészet. Építés – Építészettudomány 6 (1974) 63-100.
- Hampel 2009** Hampel, Ulli: Neue Grabungen im Bereich von zwei römischen Gutshöfen in der Stadt Salzburg. Fundberichte aus Österreich 48 (2009) 59-85.
- Hauser – Traxler 2018** Hauser, Franz – Traxler, Stefan (Hrsg.): Die Römer im Attergau. Kleine Schriften. Zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 1 (2018) 5-189.
- Havas – Kárpáti – Szilas 2006** Havas Zoltán – Kárpáti Zoltán – Szilas Gábor: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében. Aquincumi Füzetek 12 (2006) 106-115.
- Havas – Szilas – Virág 2007** Havas Zoltán – Szilas Gábor – Virág Zsuzsanna: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében II. Aquincumi Füzetek 13 (2007) 154-179.
- Havas 2012** Havas Zoltán: Feltárások és régészeti megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben. Aquincumi Füzetek 18 (2012) 45-55.

- Havas 2020** Havas Zoltán: Az aquincumi villaövezet. In: Népešsy Noémi (főszerk.): Óbuda története. Budapest, 2020.
- Hebert 2008** Hebert, Bernhard: Die römische Villa von Löffelbach. Schild von Steier 21 (2008) 3-23.
- Heinz 1979** Heinz, Werner Helmut: Römische Bäder in Baden-Württemberg. Typologische Untersuchungen. Dissertation. Tübingen, 1979.
- Heinz-Lenz 1998** Heinz-Lenz, Karl: Villae rusticae: Zur Entstehung dieser Siedlungsform in den Nordwestprovinzen des Römischen Reiches. Kölner Jahrbücher 31 (1998) 49-70.
- Heinzl 1994** Heinzl, Katharina A.: Die villa rustica von Alheim-Simetsberg. Ein Beitrag zur Villenforschung in Oberösterreich. Balácai Közlemények 3 (1994) 241-250.
- Heinzl 2006** Heinzl, Katharina A.: Interpretation von Gebäude III der villa rustica von Alheim-Simetsberg und Exkurs zum Thema Sudatorien. In: Schulz, Michael – Sabine, Jäger-Wersonig (Hrsg.): Archäologische Forschungen in Alheim 1991-1998. Österreichisches Archäologisches Institut. Sonderschriften. Band 40. Wien, 2006. 69-81.
- Henig – Lundock 2022** Henig, Martin – Lundock, Jason (eds.): Water in the Roman world. Engineering, trade, religion and daily life. Archeopress

- Roman Archeology 91. Summertown-Oxford, 2022.
- Horváth – Kiss 2019** Horváth Szilvia – Kiss Magdolna: Pannoniai fürdőkalauz. Kaposvár-Pécs, 2019.
- Sedlmayer 2008** Sedlmayer, Helga: Siedlungsarchäologie am Beispiel der Fundplätze Södingberg und Rannersdorf in der Steiermark. Schild von Steier 21 (2008) 315-371.
- Sedlmayer 2015** Sedlmayer, Helga (Hrsg.): Große Thermen, Palästra, Macellum und Schola im Zentrum der Colonia Carnuntum. Österreichisches Archäologisches Institut Zentraleuropäische Archäologie 5 (2015) 11-471.
- Sedlmayer 2017** Sedlmayer, Helga: Analogien des römischen Badegebäudes von Bratislava-Dúbravka im Blocktyp. In: Elschek, Kristian: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanischer Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung. Archeologica Slovaca Monographiae Studia 19 (2017) 358-375.
- S. Ropkić Đorđević 2016** S. Ropkić Đorđević, Antonija: Late Roman villa rustica in Serbia. Doctoral Dissertation, Belgrade, 2016.
- S. Ropkić Đorđević 2018** S. Ropkić Đorđević, Antonija: Late Antique Villae Rusticae in the territory of Belgrade. Annual of the city of Belgrade 65 (2018) 11-32.

- Szabó – Borhy 2015** Szabó Miklós – Borhy László:
Magyarország története az ókorban. Kelták és rómaiak. Budapest, 2015.
- Szabó 2015** Szabó Máté: Baranyai villák
légifelvételeken. Janus Pannonius Múzeum
Évkönyve 53 (2008-2015) [2015] 87-114.
- Szabó 2017** Szabó Máté: Roncsolásmentes régészeti
módszerek alkalmazása római kori vidéki
települések régészetében Magyarországon.
Doktori Disszertáció. Pécs, 2017.
- Szabó 2020** Szabó Máté: Római kori villagazdaságok
légírészeti kutatása Magyarországon.
Archeologiai Értesítő 145 (2020) 207-235.
- Szabó – Győrffy Villám 2022** Szabó Máté – Győrffy Villám Zsombor:
Római villagazdaságok a Dunántúlon.
Határtalan Régészet 7.4 (2022) 34-39.
- Szentlélek 1959** Szentlélek Tihamér: Örvényes. Régészeti
Füzetek 11 (1959) 35.
- Szilágyi 1949** Szilágyi János: Kutatások Aquincumból I.
Úti őrállomás a Csúcshegy tövében. II. A
Rákospatak-menti erődítmény és fahíd.
Archeológiai Értesítő 76 (1949) 67-79.
- Thür 2011** Thür, Hilke: Überlegungen zur Typologie
und Funktionsbestimmung der römischen
„Villa”. In: von Bülow, Gerda – Zabehlicky,
Heinrich (Hrsg.): Bruckneudorf und
Gamzigrad. Spätantike Paläste und
Großvillen im Donau-Balkan-Raum. Akten
des Internationalen Kolloquiums in

- Bruckneudorf vom 15. bis 18. Oktober 2008.
Bonn, 2011. 19-45.
- Tomas 2011** Tomas, Agnieszka: Connecting to Public Water: the Rural Landscape and Water Supply in Lower Moesia. *Archeologia Bulgarica* 15.2 (2011) 1-14.
- Traxler 2004** Traxler, Stefan: Römische Guts- und Bauernhöfe in Oberösterreich. *Passauer Universitätschriften zur Archäologie*. Band 9. Leidorf, 2004. 1-230.
- Traxler 2009** Traxler, Stefan: Villenforschung in Oberösterreich. *Fundberichte aus Österreich* 48 (2009) 129-135.
- Traxler 2018** Traxler, Stefan: Eine römische Luxusvilla mit Seeblick in Weyregg am Attersee. In: Hauser, Franz – Traxler, Stefan (Hrsg.): *Die Römer im Attergau*. Kleine Schriften. Zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 1 (2018) 59-98.
- Traxler – Kastler 2010** Traxler, Stefan – Kastler, Raimund: Römische Guts – und Bauernhöfe in Nordwest-Noricum. Gehöfstrukturen, Wohn- und Badegebäude. *Fines Transire* 19 (2010) 233-252.
- Traxler – Kastler 2012** Traxler Stefan – Kastler, Raimund: Kleine Villenbäder in Nordwest-Noricum. Neue Rauminterpretationen für zwei Badegebäude im Bezirk Gmunden (Oberösterreich). In: Reinholdt, Claus – Wohlmayr, Wolfgang (Hrsg.): *Akten des 13. Österreichischen Archäologentages*. Klassische und

- Frühägäische Archäologie Paris-Lodron-Universität Salzburg vom 25. bis 27. Februar 2010. Wien, 2012. 325-331.
- Traxler – Totschnig – Löcker 2018** Traxler, Stefan – Totschnig, Ralf – Löcker, Klaus: Ein neu entdeckter römischer Gutshof bei St. Georgen im Attergau. Archäologisch-geophysikalische Prospektion Königswiesen. In: Hauser, Franz – Traxler, Stefan (Hrsg.): Die Römer im Attergau. Kleine Schriften. Zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 1 (2018) 99-128.
- Valter et al. 1972** Valter, I. – Kopány, T. – Gedeon, T. – Nemcsics, A. – Lengyel, I. – Zimmer, K.: A Balatonfüred temetői templomrom feltárása és helyreállítása. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 11 (1972) 149-194.
- Vasić 1970** Vasić, Miloje: Römische Villen vom Typus der Villa rustica auf jugoslawischem Boden. Archeologia Iugoslavica 11 (1970) 45-81.
- Vasić 2005** Vasić, Miloje: Mediana – domaine impérial ou bien privé? In: Mirković, Miroslava (ed.): Römische Städte und Festungen an der Donau. Akten der regionalen Konferenz, Beograd 16-19 Oktober 2003. Belgrade, 2005. 167-176.
- Vasić 2016** Vasić, Miloje: Constantine's villa at Mediana. In: Vasić, Miloje - Milošević, Gordana – Vitas Gavrilovic, Nadezda –

- Vesna Crnoglavac: National Museum Niš.
Niš, 2016. 5-106.
- Visy 1994**
Visy, Zsolt: Die ländliche Besiedlung und
Landwirtschaft in Niederpannonien. In:
Bender, H. – Wolff, H. (Hrsg.): Die
ländliche Besiedlung und Landwirtschaft in
den Rhein-Donau-Provinzen des Römischen
Reiches. Passauer Universitätschriften zur
Archäologie 2. Espelkamp, 1994. 421-449.
- Vomer Gojkovič 2005**
Vomer Gojkovič, Mojca: Römische Villen
aus Poetovio. Balácai Közlemények 9
(2005) 203-216.
- von Bülow – Zabehlicky 2011**
von Bülow, Gerda – Zabehlicky, Heinrich:
Summary. In: von Bülow, Gerda –
Zabehlicky, Heinrich (Hrsg.): Bruckneudorf
und Gamzigrad. Spätantike Paläste und
Großvillen im Donau-Balkan-Raum. Akten
des Internationalen Kolloquiums in
Bruckneudorf vom 15. bis 18. Oktober 2008.
Bonn, 2011. 311-312.
- Weber-Hiden 2012**
Weber-Hiden, Ingrid: Epigraphische
Mosaiksteinchen zum Thema Thermen und
Bäder. In: Kastler, Raimund – Traxler,
Stefan (Hrsg.): Römische Bäder in Raetien,
Noricum und Pannonien. Colloquium Lentia
2010. Linz, 2012. 161-168.
- Weber-Hiden 2019**
Weber-Hiden, Ingrid: Die römischen
Inschriften des Bezirkes Hartberg-
Fürstenfeld. Römisches Österreich 41 2018
(2019) 119-147.

- Weinberger 2012** Weinberger, Ulrike A.: Die Nebengebäude und Wirtschaftsflächen römischer Villen in den Donauprovinzen. Provinz Noricum. Diplomarbeit. Wien, 2012.
- Wlach 1985** Wlach, Gudrun: Römische Badeanlagen in Österreich. Dissertation. Wien, 1985.
- Yegül 1992** Yegül, Fikret: Bath and bathing in the classical antiquity. London-Massachusetts, 1992.
- Yegül 2010** Yegül, Fikret: Bathing in the roman world. Cambridge University Press, 2010.

A disszerens témában megjelent cikkei:

Lang Tünde: Római fürdő kultúra Pannoniában. In: Horváth, Szilvia – Tóth, Mária (szerk.): A Fürdőélet és egészségturizmus a Dunántúlon az ókortól napjainkig című konferencia tanulmánykötete. Kaposvár, 2015. 7-12.

Lang Tünde: A római fürdő kultúra bemutatása négy katonai fürdő példáján. In: Czeferner, Dóra – Mikó, Alexandra: XIII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Pécsi Tudományegyetem, Grastyán Endre Szakkolégium Pécs, 2015. 154-164.

Lang Tünde: Pannoniai villafürdők. In: Hamerli, Petra – Varga, Tímea – Rab, Virág (szerk.): XIV. Nemzetközi és XXI. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Pécsi Tudományegyetem, Grastyán Endre Szakkolégium Pécs, 2021. 47-59.

Lang, Tünde: Roman villa baths at the Middle Danube provinces: Analyzing 1-1 examples. In: Kajos, Luca Fanni – Bali, Cintia – Preisz, Zsolt – Szabó, Rebeka (szerk.): X. Jubileumi Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2021 Tanulmánykötet. 10th Jubilee Interdisciplinary Doctoral School Conference 2021 Conference Book. Pécs, 2022. 485-498.

Lang Tünde: Római villagazdaságok fürdői a Közép-Duna-vidéki provinciákban. In: Koncz István – Szova Ilona (szerk.): A PEME XXIV. PhD – konferenciájának előadásai. Budapest, 2022. 228-234.

Lang Tünde: Római villagazdaságok fürdői a Közép-Duna-vidéki tartományokban. In: Molnár Dániel – Molnár Dóra – Nagy Adrián Szilárd (szerk.): Tavasz Szél 2022. Tanulmánykötet III. Budapest, 2022. 471-482.

